

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К.Д.УШИНСЬКОГО»

ЗАВАЛЕВСЬКА ОЛЕНА ВАСИЛІВНА

УДК: 378.01+378.1+378.03+378.4

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОГО САМОУСВІДОМЛЕННЯ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2011

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор

Линенко Алла Францівна

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», професор кафедри музично-інструментальної підготовки

Офіційні опоненти – доктор педагогічних наук, професор

Литвиненко Світлана Анатоліївна

Рівненський державний гуманітарний університет,

професор кафедри практичної психології і психотерапії

– кандидат педагогічних наук, доцент

Єрмакова Світлана Станіславівна,

Державний заклад «Південноукраїнський

національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського», докторант

Захист дисертації відбудеться «14» червня 2011 р. о 13⁰⁰ години на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «__» травня 2011 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.С. Трифонова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Інтеграція в європейський соціокультурний та освітній простір потребує значного підвищення ефективності навчально-виховного процесу, спрямованого на формування професіоналізму майбутніх спеціалістів вищих навчальних закладів, які прагнуть бути не тільки конкурентоздатними, але й мати перспективний трудовий потенціал. Детермінантою фахового становлення, показником кваліфікації та майстерності є професійне самоусвідомлення, яке сприяє компетентності, продуктивності, мобільності, самовдосконаленню, що є важливим як для самореалізації конкретної людини, так і суспільства загалом.

Проблему теорії професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців досліджували такі науковці, як В.Волкова, О.Мисечко, Л.Підкамінна, І.Стотика, О.Стотика, Т.Титаренко, Ф.Фуллер, П.Завір та ін. Плідними в цьому контексті є праці, присвячені: розвитку самоусвідомлення (А.Бондаренко, Г.Гегель, О.-Горбатюк, С.Кириченко, І.Кон, С.Макаренко, О.Суботін, Р.Уїкланд, І.Фіхте та ін.); формуванню професійної самосвідомості (О.Асмолов, С.Васьковська, Е.Зеєр, В.Каташев, А.Маркова, Л.Мітіна, К.Платонов, Л.Римар, С.Рубінштейн, Н.Рукавишнікова, О.Спіркін, В.Столін, О.Федик, І.Чеснокова, І.Юсупов та ін.); професіоналізму та готовності до професійної діяльності

(А.Богуш, І.Зязюн, Е.Карпова, Н.Кічук, З.Курлянд, А.Линенко, В.Сластьонін, Р.Хмелюк та ін.) та формуванню особистості майбутнього фахівця (К.Абульханова-Славська, Г.Балл, І.Бех, А.Деркач, Є.Клімов, В.Шадріков та ін.).

Процес підготовки майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів став предметом наукового аналізу таких учених, як П.Журавльов, В.Козаков, Е.Лузик, І.Мархель та ін. Системно досліджено зміст, форми та методи організації професійної підготовки інженерних кадрів у вищих навчальних закладах (О.Антонов, С.Артюх, Т.Білоусова, І.Денисенко, О.Коваленко, В.Ледньов, І.Мартинюк, І.Мархель, Ю.Нагірний та ін.); особливості формування інженерного стилю мислення (І.Битінас, Д.Чернашова, М.Шубас та ін.); аспекти професійної культури та компетентності майбутніх інженерів (В.Воронцова, Р.Гуревич, Є.Іванченко, Н.Крилова, І.Колесникова, Г.Ларіонова, В.Слободянюк, В.Шепетько, Л.Щербатюк та ін.), принципи формування умінь самостійної роботи та їх роль у підготовці інженерів висвітлено у працях Л.Волкотруб, В.Гатун, Н.Голуб, В.Тюріна та ін. Проблему креативної підготовки майбутніх інженерів досліджували І.Лакатос, Д.Пой.

Натомість існує низка суперечностей, що стримують вирішення проблеми формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів, а

саме: між вимогами сучасного ринку праці щодо підготовки професійно-компетентних інженерно-технічних працівників і недостатнім науковим обґрунтуванням процесу формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів; між потребами професійної діяльності майбутніх фахівців, що потребує підготовлених спеціалістів, які володіють професійним самоусвідомленням, й недостатньою розробленістю методики зазначеного феномена у вищих технічних навчальних закладах.

Визначені суперечності, актуальність і недостатній рівень дослідженості зазначеної тематики в теорії та практиці професійно-технічної освіти спонукали до вибору теми дисертаційного дослідження: «Педагогічні умови формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Професійно-педагогічні засади підготовки фахівців» (№0105U000190), що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського». Авторкою досліджено проблеми формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних

навчальних закладів. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (протокол № 7 від 23 лютого 2006 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології при НАПН України (протокол № 8 від 31 жовтня 2006р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та апробувати експериментальну модель формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів.

Завдання дослідження:

1. Науково обґрунтувати сутність і структуру феномена «професійне самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів»; уточнити поняття «самосвідомість», «професійна самоідентифікація», «професіоналізм».

2. Виявити критерії, показники та якісні характеристики рівнів сформованості професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів.

3. Визначити та науково обґрунтувати педагогічні умови формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів.

4. Розробити, науково обґрунтувати та апробувати експериментальну модель формування професійного самоусвідомлення

майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів.

Гіпотеза дослідження – формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів буде відбуватись ефективно, якщо реалізувати експериментальну модель, що передбачає впровадження комплексу таких педагогічних умов: актуалізація настанови на професійну діяльність майбутніх інженерів у контексті формування професійного самоусвідомлення; використання інтерактивних методів навчання у педагогічному процесі вищих технічних навчальних закладів; самомоніторинг щодо самовдосконалення професійно-значущих якостей майбутніх фахівців.

Для вирішення зазначених завдань застосовано комплекс **методів дослідження:**

теоретичного рівня: вивчення, аналіз, порівняння й узагальнення психологічної, філософської, педагогічної, наукової та навчально-методичної літератури з метою теоретичного обґрунтування проблеми формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних

закладів; логіко-системний, порівняльний, моделювальний аналіз для виокремлення педагогічних умов, що сприяють досліджуваному процесу, та розробки експериментальної моделі формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів;

емпіричного рівня: обсерваційні (спостереження); діагностувальні (анкетування, бесіди, психолого-педагогічне тестування) з метою з'ясування ставлення студентів вищих технічних навчальних закладів до майбутньої професійної діяльності, визначення інтересу до навчально-пізнавальної діяльності, самооцінки, професійно-рефлексивної позиції, які впливають на професійне самоусвідомлення; методи експертного оцінювання, ранжування з метою розподілу майбутніх фахівців за рівнями сформованості професійного самоусвідомлення; педагогічний експеримент (діагностувальний та формувальний) з метою визначення ефективності запропонованих педагогічних умов та експериментальної моделі формування професійного самоусвідомлення студентів вищих технічних навчальних закладів;

методи математичної статистики (статистичне опрацювання результатів експериментальної роботи та їх інтерпретація), задля визначення достовірності й репрезентативності одержаних даних педагогічного експерименту.

База дослідження. Експеримент здійснювався на базі Одеської національної академії зв'язку імені О.С.Попова та Одеського національного морського університету. Дослідженням було охоплено 296 студентів I-V курсів, 48 викладачів-інженерів, фахівців із досвідом роботи не менше трьох років. У констатувальному та формуальному експерименті взяли участь 248 студентів другого курсу підготовки за напрямом 0924 «Телекомунікації» зі спеціальності «Інформаційні мережі зв'язку» Одеської національної академії зв'язку імені О.С.Попова та за напрямом 0902 «Інженерна механіка» зі спеціальності «Підйомно-транспортні, будівельні, дорожні, меліоративні машини й обладнання» Одеського національного морського університету.

Наукова новизна дослідження: уперше визначено та науково обґрунтовано педагогічні умови формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів (актуалізація настанови на професійну діяльність майбутніх інженерів у контексті формування професійного самоусвідомлення; використання інтерактивних методів навчання в педагогічному процесі вищих технічних навчальних закладів; самомоніторинг щодо самовдосконалення професійно-значущих якостей майбутніх фахівців); розкрито сутність і структуру феномена «професійне самоусвідомлення майбутніх

фахівців вищих технічних навчальних закладів»; виявлено критерії (спонукальний, рефлексивно-оцінний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-організаційний); показники та якісні характеристики рівнів (високий, достатній, середній, низький) сформованості професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців. Розроблено, науково обґрунтовано та апробовано експериментальну модель формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів; уточнено поняття «самоусвідомлення», «професійна самоідентифікація», «професіоналізм»; набула подальшого розвитку теорія та методика формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробці методики діагностування рівнів сформованості професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів; програми спецкурсу «Основи формування професійного самоусвідомлення майбутніх інженерів»; апробації науково-методичних матеріалів для викладачів щодо оптимізації навчального процесу з формування професійного самоусвідомлення студентів вищих технічних навчальних закладів. Матеріали експериментально-дослідної роботи можуть бути використані у вищих технічних навчальних закладах різного профілю з урахуванням специфіки майбутньої професійної дія-

льності студентів.

Результати експерименту впроваджено в навчально-виховний процес Одеської національної академії зв'язку імені О.С.Попова (акт упровадження № 04-09/256 від 12.10.2010 р.), Одеського національного морського університету (акт упровадження № 1508-к від 14.10.2010 р.), Одеського національного політехнічного університету (акт упровадження № 1903/132 від 08.10.2010 р.), Черкаського національного технічного університету (акт упровадження № 232/03 від 02.07.2010 р.), Національного університету кораблебудування імені А.Макарова (м. Миколаїв) (акт упровадження № 10 від 21.06.2010 р.).

Достовірність наукових положень та одержаних результатів забезпечувалася методологічним і теоретичним обґрунтуванням вихідних концептуальних положень, а також успішними результатами їх упровадження; відповідністю використання комплексу методів дослідження, його предмету, меті й завданням; експериментальною перевіркою гіпотези; поєднанням кількісного та якісного аналізу одержаних результатів; репрезентативністю вибірки учасників дослідження; тривалістю експериментальної роботи; статистичним опрацюванням даних експерименту.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та результати дисертації доповідалися на: між-

народних форумах: «Особистість у єдиному освітньому просторі» (м. Запоріжжя, 2010 р.), «Сучасні тенденції в педагогічній науці України та Ізраїлю: шлях до інтеграцій» (м. Одеса, 2010 р.); міжнародних («Християнські цінності в освіті та вихованні» (м. Одеса, 2007 р.), «АЛЬЯНС НАУК: учений-ученому» (м. Дніпропетровськ, 2009 р.), «Наукові дослідження – теорія та експеримент’ 2009» (м. Полтава, 2009 р.), «Якість вищої освіти та проблеми підготовки фахівців у вищій школі» (м. Одеса, 2009 р.)); всеукраїнських («Викладач і студент: перспективи професійного зростання» (м. Черкаси, 2007 р.), «Якість підготовки фахівців в умовах Болонського процесу» (м. Одеса, 2007 р.)) науково-практичних конференціях; науково-практичних читаннях студентів і молодих науковців, присвячених педагогічній спадщині К.Д.Ушинського (м. Одеса, 2006 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації висвітлено в 11 наукових працях, з них 5 статей у фахових виданнях, затверджених ВАК України, 6 статей – у збірнику наукових праць за матеріалами конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел (299 найменувань). Загальний обсяг роботи 169 сторінок. У тексті вміщено 16 таблиць, 5 рисунків (на 4 сторінках самостійного тексту). Обсяг додатків – 61

сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, об'єкт, предмет, гіпотезу, завдання та методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичну значущість роботи; подано відомості щодо апробації, впровадження одержаних результатів і структури дисертації.

У першому розділі – **«Теоретико-методологічні засади формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів»** проаналізовано вітчизняну та зарубіжну наукову літературу з проблеми; розкрито сутність професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів; визначено структуру досліджуваного феномена та педагогічні умови його формування.

Теоретичний аналіз літератури засвідчив, що визначення сутності феномена «професійне самоусвідомлення» неможливо без уточнення таких дефініцій, як «самосвідомість», «професіоналізм», «професійна самоідентифікація». Науковці (О.Асмолов, С.Васьковська, Е.Зеєр, Л.Мітіна, С.Рубінштейн, Н.Рукавишнікова, А.Спіркін, В.Столін, І.Чеснокова) визначають самосвідомість як оцінку людиною самої себе як суб'єкта практичної, пізнавальної, культурної діяльності й особистості загалом. Суча-

сна когорта науковців широко вживає поняття «професіоналізм» (А.Богуш, І.Зязюн, Е.Карпова, Н.Кічук, З.Курлянд, А.Линенко, Р.Хмелюк), що здебільшого розглядається як особлива властивість особистості, яка здатна систематично, ефективно і надійно виконувати складну професійну діяльність у найрізноманітніших умовах. Професійна самоідентифікація визначається як процес самоототожнення себе з іншими представниками професійного середовища (реальними та ідеальними) на підставі усталеного емоційного зв'язку, який забезпечує стабілізацію професійного розвитку (В.Бодров, Є.Єфремов, Ю.Поварьонков, М.Рибаков). У процесі професійного навчання у вищому технічному навчальному закладі у студентів формується образ «Я-професіонала» і водночас професійна самоідентифікація, яка включає рефлексивне прийняття, підтвердження внутрішньої та зовнішньої тотожності професіонала у трудовій діяльності.

У працях філософів (Г.Гегель, О.Суботін, Л.Фейєрбах, І.Фіхте) феномен «самоусвідомлення» розглядається з позиції філософської антропології: щоб знайти духовний зміст свого існування, людина повинна самоусвідомити: свої думки, почуття, ставлення до себе і довколишніх людей, своє місце в суспільстві.

З погляду психологів (А.Бондаренко, О.Горбатюк, С.Кириченко, І.Кон, О.Ніколенко), самоусвідомлення особистості – це складний процес змін поведінки, поглядів, моральних ідеалів,

смаків, інтересів, тобто у фокусі уваги суб'єкта знаходиться його внутрішній світ. С.Кириченко наголошує на тому, що виховний процес, побудований на принципі самоусвідомлення і саморозвитку індивіда, прискорює соціалізацію особистості і забезпечує такі відносини із соціумом, які сприяють максимальному розкриттю індивідуального творчого потенціалу «Я».

Педагоги (В.Волкова, Є.Пилипенко, І.Стотика, О.Стотика) характеризують професійне самоусвідомлення як джерело саморозвитку особистості, що формується поступово і виявляється у здатності до чіткого усвідомлення своєї ролі у самовихованні. Самоусвідомленню людиною її професійного призначення, місця в суспільстві – як теперішнього, так і майбутнього, сприяє наявність кар'єрних домагань та, відповідно, перспективи професійної самореалізації, оскільки життєві домагання (зокрема, кар'єрні) передбачають усвідомлення свого життя, переживання своїх можливостей впливати на його хід, спрямування та якість. Дослідники акцентують увагу на тому, щоб студент усвідомив майбутню професію як особистісну, суб'єктивну цінність, а оволодіння нею стало головним змістом його навчальної та майбутньої професійної діяльності.

Професійне самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів розуміємо як складне інтегративне професійно-особистісне утворення, що передбачає оцінку

себе як фахівця: комплекс уявлень про себе, свої знання, уміння, навички, норми і моделі поведінки для вирішення завдань відповідно до ідеалу та вимог професійної діяльності.

У структурі досліджуваного феномена виокремлено чотири компоненти: мотиваційний, що характеризується проявом професійної спрямованості у праці, мотивацією до навчальної діяльності, інтересом до майбутньої професії; рефлексивний, зумовлений прагненням особистості досягти професійної самоідентичності, рефлексивної позиції (самоаналіз, осмислення свого вибору за фахом), самооцінки; змістово-процесуальний, що містить набір знань, умінь, навичок і здатність застосовувати їх у межах, передбачених освітньою програмою; регулятивно-особистісний, що виявляється у здатності сучасного фахівця до самоосвіти, самоорганізації і подальшого самостійного вдосконалення свого професіоналізму, розумінням ним перспективи професійно-особистісного зростання.

Одним із основних методологічних підходів щодо розв'язання завдань дослідження обрано суб'єктний підхід (К.Абульханова-Славська, Б.Ананьєв, Л.Анциферова, Л.Божович, О.Леонтьєв, О.Саннікова), що сприяв забезпеченню активності студента, здатного управляти собою, з метою внутрішньої самозміни та адаптації до умов соціального життя.

На підставі теоретичного аналізу наукових джерел щодо

специфіки досліджуваного феномена визначено педагогічні умови формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів, а саме: актуалізація настанови на професійну діяльність майбутніх інженерів у контексті формування професійного самоусвідомлення; використання інтерактивних методів навчання у педагогічному процесі вищих технічних навчальних закладів; самомоніторинг щодо самовдосконалення професійно-значущих якостей майбутніх фахівців. Така педагогічна умова, як «актуалізація настанови на професійну діяльність майбутніх інженерів у контексті формування професійного самоусвідомлення» є значущою для майбутнього фахівця, оскільки від настанови на професійну діяльність залежить його ставлення до своєї майбутньої професії. Від того, наскільки ця настанова є зафіксованою і динамічною залежатиме становлення студента як професіонала.

Друга педагогічна умова – «використання інтерактивних методів навчання в педагогічному процесі вищих технічних навчальних закладів» дозволяє підвищити ефективність занять, розвинути інтерес студентів до майбутньої професійної діяльності; формувати і розвивати комунікативні навички та вміння, емоційні контакти між суб'єктами навчання, аналітичні здібності, відповідальне ставлення до власних вчинків (здатність критично мислити; вміння доходити обґрунтованих висновків;

уміння вирішувати проблеми й конфлікти; ухвалювати рішення й нести відповідальність за них); формувати вміння з планування (здатність прогнозувати й проектувати своє майбутнє), самоконтролю та самооцінки.

Третя педагогічна умова – «самомоніторинг щодо самовдосконалення професійно-значущих якостей майбутніх фахівців» передбачає самодіагностику студентів власної діяльності, планування програми із самовдосконалення, аналіз результатів та поточну самокорекцію.

У другому розділі – **«Експериментально-дослідна робота з реалізації педагогічних умов формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів»** виявлено критерії, показники, схарактеризовано рівні сформованості професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів; розроблено експериментальну модель означеного феномена; проаналізовано результати констатувального та формувального етапів дослідження.

У дослідженні було виокремлено критерії та показники професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів: спонукальний (інтерес до навчальної діяльності, ставлення до майбутньої професійної діяльності, прагнення досягти успіху); рефлексивно-оцінний

(самоідентифікація, усталена професійна рефлексивна позиція, самооцінка); когнітивно-діяльнісний (знання (методологічні, професійні (теоретичні, технологічні), гуманітарні), вміння (загально-технічні, експериментально-практичні, організаційно-економічні, технологічні), навички (розумові, рухові, поведінкові, сенсорні)); особистісно-організаційний (мобільність, комунікабельність, основи корпоративної культури).

На підставі визначених критеріїв та показників було схарактеризовано рівні сформованості професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів: високий, достатній, середній, низький.

До високого рівня сформованості професійного самоусвідомлення було віднесено студентів, у яких спостерігається активний інтерес до навчальної діяльності, позитивне ставлення до майбутньої професії, відповідальність за її якість і результати, прагнення досягти успіху в майбутній професії. Таким студентам притаманна яскраво виражена самоідентифікація, вони намагаються ототожнити себе з професіоналами високого рівня, спостерігаючи за майстерністю фахівця; мають усталену професійну рефлексивну позицію та адекватну самооцінку. Студенти виявляють глибокі знання та вміння з фундаментальних і професійно-орієнтованих дисциплін. Студентам цього рівня притаман-

на трансформація набутих знань, які перебувають на рівні творчої діяльності. Майбутні інженери відзначаються мобільністю, комунікабельністю. Вони виявляють глибокий інтерес до традицій, цінностей, норм і правил поведінки, яких дотримується вищий технічний навчальний заклад, й беруть активну участь в університетських заходах.

Для майбутніх інженерів із достатнім рівнем сформованості професійного самоусвідомлення характерне позитивне ставлення до майбутньої інженерної діяльності та фахової підготовки в університеті. Їм притаманна самоідентифікація з фахівцем майбутньої професії, усталена професійна рефлексивна позиція, прагнення досягнення успіху, натомість вони не завжди виявляють адекватну самооцінку. Майбутні інженери володіють достатнім рівнем професійних знань, уміють розв'язувати не тільки загально-виробничі, але й експериментально-практичні завдання. Такі студенти мобільні, комунікабельні, виявляють інтерес до традицій, цінностей, норм і правил поведінки вищого технічного навчального закладу та беруть участь в університетських заходах.

У майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів із середнім рівнем сформованості професійного самоусвідомлення спостерігається позитивно-пасивне ставлення до майбутньої інженерної діяльності та фахової підготовки в університеті.

Прагнення досягти успіху має нестійкий характер, бажання до оволодіння обраною професією в них не підкріплене активною позицією. У цих студентів відсутня наявність самоідентифікації з фахівцем майбутньої діяльності, не спостерігається усталена професійна рефлексивна позиція, їм притаманна неадекватна самооцінка. Вони мають слабкі професійні знання, вміння, навички, вони не мобільні, не комунікабельні, не завжди проявляють інтерес до традицій, цінностей, норм і правил поведінки вищого технічного навчального закладу, є пасивними щодо участі в університетських заходах.

Низький рівень сформованості професійного самоусвідомлення характерний для майбутніх фахівців, у яких відсутній інтерес до навчання, у них виявляється індиферентне та негативне ставлення до майбутньої професійної діяльності, вони не прагнуть досягти успіху. Студенти цього рівня не ідентифікують себе з фахівцями-інженерами. У них відсутня усталена професійна рефлексивна позиція, неадекватна самооцінка. Вони відчують труднощі в навчанні і вербалізації думок, не вміють розв'язувати професійні та загально-виробничі завдання, розуміння загальних принципів виробничих процесів є слабкорозвиненими. У них відсутні такі необхідні особистісні якості для майбутнього інженера, як мобільність, комунікабельність. Студенти цього рівня не виявляють інтересу до традицій, цінностей,

норм і правил поведінки, яких дотримується вищий технічний навчальний заклад, та не беруть участі в університетських заходах.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що низький рівень сформованості професійного самоусвідомлення виявили – 72,9% студентів ЕГ і 72,6% – КГ, середній – 27,1% ЕГ та 27,4% КГ, відповідно достатній і високий рівні сформованості досліджуваного феномена не було виявлено в жодного зі студентів обох груп.

На формувальному етапі дослідження було розроблено експериментальну модель реалізації педагогічних умов формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів. Перший блок експериментальної моделі представляє суб'єктний підхід, що позначає широкий спектр педагогічних дій (вибір способів, темпу навчання відповідно до рівня підготовки та рівня розвитку здібностей студентів тощо), виражає необхідність своєрідно підходити до кожного студента задля успішного навчання, щоб сприяти розвитку позитивних здібностей, а це є неможливим без уважного ставлення до майбутнього фахівця, до його творчої індивідуальності, що передбачає раціональне поєднання індивідуальних та групових занять.

Другий блок складають компоненти професійного самоусві-

домлення: мотиваційний, рефлексивний, змістово-процесуальний, регулятивно-особистісний.

Третій блок базується на педагогічних умовах формування професійного самоусвідомлення майбутніх інженерів: актуалізація настанови на професійну діяльність майбутніх інженерів у контексті формування професійного самоусвідомлення; використання інтерактивних методів навчання в педагогічному процесі вищих технічних навчальних закладів; саомоніторинг щодо самовдосконалення професійно-значущих якостей майбутніх фахівців.

Четвертий блок експериментальної моделі презентує засоби реалізації педагогічних умов (спецкурс «Основи формування професійного самоусвідомлення майбутніх інженерів», розробка проекту «Мій ідеал сучасного інженера ХХІ ст.», участь у роботі Міжнародного студентського клубу «Майбутній інженер», виробнича практика на підприємстві, інтерактивні та інформаційні методи, ділові та рольові ігри, кейс-метод, психологічні тренінги, аутотренінги, портфоліо), що сприяють професійній самоідентифікації, адекватній самооцінці, усталеній рефлексивній позиції, комунікабельності, мобільності, конкурентоздатності майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів.

Перша педагогічна умова – актуалізація настанови на професійну діяльність майбутніх інженерів у контексті формування

професійного самоусвідомлення – здійснювалася на лекційних та практичних заняттях у межах спецкурсу «Основи формування професійного самоусвідомлення майбутніх інженерів». Завданнями спецкурсу було активізувати майбутніх фахівців на усвідомлення значущості професії інженера, бачення себе в майбутній професійній діяльності, створення позитивної професійної Я-концепції; стимулювання накопичення професійних знань та оволодіння комплексом умінь і навичок. Спецкурс сприяв мотивації й формуванню позитивного ставлення до навчально-пізнавальної та майбутньої професійної діяльності. Лекційні заняття в експериментальних групах організовувалися з таких тем, як «Професійне самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів», «Самовдосконалення майбутніх фахівців як важлива передумова успішної професійної діяльності» (лекція-дискусія «Форум», де відбувалось обговорення, що нагадувало «засідання експертної групи», в ході чого студенти обмінювалися думками з «аудиторією»), «Сучасні вимоги до майбутнього інженера» (лекція-дискусія «Засідання суду», метою якої було обговорення професіографічної моделі інженера) тощо. Під час лекцій студенти дізнавалися про: сутність професійного самоусвідомлення; його значущість у формуванні компетентного фахівця, його компонентів і сучасні вимоги до інженера; важливість професійної спрямованості, профе-

сійної самоідентичності, рефлексивної позиції та самооцінки, мотивації до навчальної діяльності; необхідність самоосвіти, самовиховання та саморегуляції.

На практичних заняттях здійснювалося закріплення теоретичного матеріалу, усвідомлювалося власне професійне «Я» як майбутнього інженера. Студенти виконували такі вправи, як-от: «Британські дебати», «Круглий стіл» з теми «Професія інженера», дискусії: «Снігова куля», «Мікрофон», «Сенситивний тренінг», прес-конференція «Сучасні інформаційні технології». У процесі самостійної роботи студенти вивчали додаткові літературні та інформаційні джерела для написання повідомлень із різних тем («Моя майбутня професійна діяльність», «Самоосвіта» тощо), звіту «Моє професійне самовдосконалення», проекту «Мій ідеал сучасного інженера XXI століття», що сприяло усвідомленому саморозвитку професійно-значущих якостей майбутніх фахівців таких, як: комунікабельність, мобільність, конкурентоздатність тощо. Окрім спецкурсу було організовано Міжнародний студентський клуб «Майбутній інженер», метою якого була – актуалізація настанови на майбутню професійну діяльність. Значне місце в роботі означеного клубу відводилось ігровим формам навчання, при цьому студенти спілкувалися з майбутніми фахівцями вищих технічних навчальних закладів з різних країн Європи, Америки, Азії, використовуючи всесвітню

мережу Інтернет та виконуючи різні справи («Інтерв'ю», «Резюме», «Зіпсований телефон», «Робот – оператор» тощо), що були спрямовані на формування професійного самоусвідомлення та професійно-значущих якостей майбутніх фахівців.

Друга педагогічна умова формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладах «використання інтерактивних методів навчання в педагогічному процесі вищих технічних навчальних закладів» реалізувалася на заняттях спецкурсу та Міжнародного студентського клубу «Майбутній інженер». Інтерактивні методи передбачали співпрацю студентів і викладачів, усі учасники процесу взаємодіяли один з одним, обмінювались інформацією, спільно вирішували проблеми, моделювали ситуації, оцінювали дії колег і свою власну поведінку. Використання ділових і рольових ігор («Лідер та його команда», «Ведення перемов»), сприяло розвитку вмінь студентів: переконувати партнера; знаходити оригінальні рішення; контролювати емоції та вирішувати конфліктні ситуації; досягати згоди та брати зобов'язання; знаходити взаємовигідні рішення; правильно ставити запитання; уважно слухати (а також обдумувати та робити своєчасні висновки з почутого); підтримувати контакт; спостерігати, інтерпретувати факти й узагальнювати їх. Також використовувався метод кейс-стаді («Організація телефонного зв'язку»), метою

якого було навчити студентів аналізувати нову інформацію, виявляти основні проблеми, вибирати альтернативні шляхи її вирішення, оцінювати їх, знаходити оптимальний варіант і формулювати програми дій. На заняттях проводилися тренінги (ситуаційний та партнерського спілкування), що сприяли комунікабельності, активізації мобільності та лідерських якостей студентів, розвитку навичок праці в команді.

Третя педагогічна умова формування професійного самоусвідомлення майбутніх інженерів вищих технічних навчальних закладів «самомоніторинг щодо самовдосконалення професійно-значущих якостей майбутніх фахівців» передбачала ведення студентами експериментальної групи щоденників самоспостереження, що сприяло розвитку в них усталеної професійної рефлексивної позиції, забезпечувало готовність особистості до саморозвитку, самовдосконалення, саморегуляції. Для здійснення самомоніторингу майбутнім фахівцям було запропоновано розробити портфоліо, що складається з п'яти частин («Вступ», «Мої досягнення», «Я у світі людей», «Погляд на себе і в майбутнє», «Висновок дня...»), що сприяло виробленню вмінь оцінювати свої професійні досягнення (діяльності, рівня досягнення поставлених цілей і відповідності з ідеалом-спеціалістом). З майбутніми інженерами проводився асертивний тренінг (упевненості в собі), який передбачав різні техніки («Заграна

платівка», «Гра в туман», «Негативна заява» тощо), який допомагав студентові бути впевненим у своїх силах та усвідомлювати, що за допомогою активності він зможе досягти бажаних результатів та успіхів як у навчанні, так і в майбутній професійній діяльності. Самомоніторинг щодо самовдосконалення професійно-значущих якостей відбувався у процесі навчання аутотренінгу, який складався з двох етапів: на першому етапі з'ясуувалася здатність студента входити в особистісний стан усвідомлення, або аутогенне занурення, залишатися в цьому стані необхідно було деякий час; на другому – реалізовувався такий прийом, як самонавіяння. Користь аутотренінгу полягала в тому, що він максимально сприяв пробудженню та поетапному закріпленню власних сил студента, навчав його свідомо керувати своїми можливостями, завдяки чому формувався дух співпраці, взаєморозуміння, налагоджувався сприятливий психологічний клімат, підвищувалась якість навчальної діяльності. Студенти вчилися керувати собою, своєю поведінкою, що стане їм у нагоді в майбутній професійній діяльності. Також студенти брали участь в університетських заходах (проведення щорічних свят, олімпіад, конкурсів, концертів, КВВ), в основі яких формувався інтерес до традицій, цінностей, норм і правил поведінки, що сприяло розвитку основ корпоративної культури.

На прикінцевому етапі дослідження було проведено контро-

льні зрізи в експериментальній та контрольній групах з метою визначення ефективності розробленої експериментальної моделі та виявлених педагогічних умов формування професійного самоусвідомлення майбутніх інженерів вищих технічних навчальних закладів (див. таблицю).

Таблиця

Порівняльна характеристика рівнів сформованості професійного самоусвідомлення в ЕГ та КГ (у %)

Групи	До експерименту				Після експерименту			
	Рівні							
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
ЕГ	–	–	27,1	72,9	18,6	42,2	29,4	9,8
КГ	–	–	27,4	72,6	4,9	17,2	56,7	21,2

де: I – високий рівень, II – достатній рівень, III – середній рівень, IV – низький рівень.

Як бачимо з таблиці, до формувального етапу експерименту в жодній групі не було зафіксовано високого та достатнього рівнів сформованості професійного самоусвідомлення, на прикінцевому етапі високий рівень виявили 18,6% студентів ЕГ і 4,9% КГ, достатній – 42,2% ЕГ і 17,2% КГ, середній – 29,4% ЕГ і 56,7%, КГ, низький – 9,8 % ЕГ і 21,2% КГ майбутніх інженерів.

Для підтвердження вірогідності результатів експериментальної роботи було проведено статистичний аналіз за

допомогою обчислення критерію кореляції. Дані статистичного експерименту засвідчили, що відмінності у студентів експериментальної та контрольної груп є значущими на користь першої. Статистичний аналіз одержаних результатів за допомогою критерію Стюдента засвідчив, що зміни, які відображають рівні сформованості професійного самоусвідомлення, достовірні, статично значущі і відбулись унаслідок застосування запропонованої експериментальної моделі з формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців, що дозволяє стверджувати про доцільність її використання у процесі навчання студентів вищих технічних навчальних закладів.

У **висновках** подано результати дослідження, основні з них такі.

У дисертації досліджено проблему формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів, яка знайшла відображення у розробці, науковому обґрунтуванні, апробації експериментальної моделі, що передбачала реалізацію визначених педагогічних умов формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців.

1. Професійне самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів розуміємо як складне інтегративне професійно-особистісне утворення, що передбачає оцінку

себе як фахівця: комплекс уявлень про себе, свої знання, уміння, навички, норми і моделі поведінки для вирішення завдань відповідно до ідеалу та вимог професійної діяльності. Самосвідомість – це оцінка людиною самої себе як суб'єкта практичної, пізнавальної, культурної діяльності та як особистості загалом. Професійна самоідентифікація визначається як процес самоотождження себе з іншими представниками професійного середовища (реальними й ідеальними) на підставі сталого емоційного зв'язку, який забезпечує стабілізацію професійного розвитку. Зміст поняття «професіоналізм» здебільшого розглядається як особлива властивість особистості, яка здатна систематично, ефективно і надійно виконувати складну професійну діяльність у найрізноманітніших умовах.

2. Структуру формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів складають чотири компоненти: мотиваційний, що характеризується проявом професійної спрямованості у праці, мотивацією до навчальної діяльності, інтересом до майбутньої професії; рефлексивний, зумовлений прагненням особистості досягти професійної самоідентичності, професійної рефлексивної позиції (самоаналіз, осмислення свого вибору за фахом), самооцінки; змістово-процесуальний, що містить набір знань, умінь, навичок і здатність застосовувати їх у межах, які передбачені освітньою

програмою; регулятивно-особистісний, що виявляється у здатності сучасного фахівця до самоосвіти, самоорганізації і подальшого самостійного вдосконалення свого професіоналізму, розумінні ним перспективи професійно-особистісного зростання.

3. У дослідженні було виокремлено критерії та показники професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів: спонукальний (інтерес до навчальної діяльності, ставлення до майбутньої професійної діяльності, прагнення досягти успіху); рефлексивно-оцінний (самоідентифікація, усталена професійна рефлексивна позиція, самооцінка); когнітивно-діяльнісний (знання (методологічні, професійні (теоретичні, технологічні), гуманітарні), вміння (загально-технічні, експериментально-практичні, організаційно-економічні, технологічні), навички (розумові, рухові, поведінкові, сенсорні)); особистісно-організаційний (мобільність, комунікабельність, основи корпоративної культури).

4. Педагогічними умовами ефективного формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів виступили: актуалізація настанови на професійну діяльність майбутніх інженерів у контексті формування професійного самоусвідомлення; використання інтер-

активних методів навчання у педагогічному процесі вищих технічних навчальних закладів; самомоніторинг щодо самовдосконалення професійно-значущих якостей майбутніх фахівців.

5. Розроблено, науково обґрунтовано та апробовано експериментальну модель формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів, що складається з чотирьох блоків: перший блок представляє суб'єктний підхід; другий блок – складають компоненти професійного самоусвідомлення: мотиваційний, рефлексивний, змістово-процесуальний, регулятивно-особистісний; третій блок базується на педагогічних умовах формування професійного самоусвідомлення майбутніх інженерів; четвертий блок презентує засоби реалізації педагогічних умов: спецкурс «Основи формування професійного самоусвідомлення майбутніх інженерів», розробка проекту «Мій ідеал сучасного інженера ХХІ ст.», участь студентів в університетських заходах та в роботі Міжнародного студентського клубу «Майбутній інженер», виробнича практика на підприємстві; інтерактивні та інформаційні методи навчання: ділові й рольові ігри, кейс-метод, портфоліо, психологічні тренінги (ситуаційний, партнерського спілкування), аутотренінги тощо.

6. Результати прикінцевого етапу дослідження засвідчили кі-

лькісні та якісні зміни щодо рівнів сформованості професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців експериментальної групи: високий рівень був характерний для 18,6% майбутніх фахівців, достатній – 42,2%, середній – 29,4%, низький – 9,8%. У контрольній групі високий рівень виявили 4,9% майбутніх інженерів, достатній – 17,2%, середній – 56,7%, низький – 21,2%.

Отже, запропонована експериментальна модель з формування професійного самоусвідомлення майбутніх інженерів з упровадженням визначених педагогічних умов є ефективною.

Водночас, проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми та не претендує на всебічне розкриття обраної теми. Подальше дослідження вбачаємо у вивченні: індивідуально-психологічних факторів, закономірностей, особливостей формування професійного самоусвідомлення у процесі підготовки майбутніх інженерів у вищому технічному закладі освіти.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Завалевська О.В. Формування професійного самоусвідомлення у майбутніх фахівців / О.В. Завалевська // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: зб. наук. праць. – Одеса. –

2007. – №5-6. – С. 138-143.

2. Завалевська О.В. Компонентно-структурний аналіз професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів / О.В. Завалевська // Вісник Черкаського національного університету. – Випуск 112. – Серія «Педагогічні науки». – Черкаси, 2007. – Вип. 112. – С. 75-80.

3. Завалевська О.В. Болонський процес та конкурентоспроможність майбутніх фахівців / О.В. Завалевська // Наука і освіта: наук.-практ. журнал ПНЦ АПН України. – Одеса, 2008. – №1-2. – С. 45-48.

4. Завалевська О.В. Розвиток настанови на формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців технічних дисциплін / О.В. Завалевська // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Серія: Педагогіка і психологія. – Ялта. – 2008. – Вип.18. – Ч. 1. – С.61-66.

5. Завалевська О.В. Використання інтерактивних методів навчання як одна з педагогічних умов формування професійного самоусвідомлення / О.В. Завалевська // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків, 2009. – №7. – С. 58-61.

6. Завалевська О.В. Вплив християнських цінностей на морально-духовний розвиток студентів / О.В. Завалевська // Виховання і культура : міжнар. наук.-практ. журнал. – Одеса, 2007.

– №1-2 (11-12). – С. 78-79.

7. Завалевська О.В. Професійна самоідентифікація як один із механізмів самоусвідомлення : матеріали IV всеукр. наук.-практ. читаннях студентів і молодих науковців, присвячених педагогічній спадщині К. Д. Ушинського (Одеса, 16-17 травня 2006 р.) – Одеса, 2006. – С. 226-228.

8. Завалевська О.В. Професіограма інженера з напрямку підготовки 0924 „Телекомунікації” : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. [«АЛЬЯНС НАУК : вчений-вченому»], (Дніпропетровськ, 18-19 березня 2009 р.). – Дніпропетровськ, 2009. – С. 6-10.

9. Завалевська О.В. Self-monitoring as a pedagogical condition to develop the professional self-consciousness of future specialists : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Наукові дослідження – теорія та експеримент: 2009»], (Полтава, 18-20 травня 2009 р.). – Полтава, 2009. – С. 7-9.

10. Завалевська О.В. Формування професійного самоусвідомлення особистості в професійному становленні майбутнього фахівця : матеріали междунар. образов. форуму [«Личность в едином образовательном пространстве»], (Запорожье, 5-7 мая 2010 г.). – Ч. 3. «Образов. Пространство и инд-ть: соврем. дидактика, задания диагностики, оценка качества образования», «Личность и здоровьесберегающее пространство». – Запорожье : ООО „ЛИПС” ЛТД, 2010. – С. 51-53.

11. Завалевська О.В. Метод портфоліо для формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців / О.В. Завалевська // *Современные тенденции в педагогической науке Украины и Израиля: путь к интеграции: зб. наук. праць.* – Израиль, 2010. – С. 108-109.

Анотація

Завалевська О.В. Педагогічні умови формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». – Одеса, 2011.

У дисертації визначено компонентну структуру формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів у взаємодії її компонентів: мотиваційного, рефлексивного, змістово-процесуального, регулятивно-особистісного; критерії (спонукальний, рефлексивно-оцінний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-організаційний), схв-

ракетизовано рівні (високий, достатній, середній, низький); розроблено експериментальну модель реалізації педагогічних умов формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів (актуалізація настанови на професійну діяльність майбутніх інженерів у контексті формування професійного самоусвідомлення; використання інтерактивних методів навчання в педагогічному процесі вищих технічних навчальних закладів; самомоніторинг щодо самовдосконалення професійно-значущих якостей майбутніх фахівців).

Ключові слова: самоусвідомлення, професійне самоусвідомлення, майбутні інженери, вищі технічні навчальні заклади, педагогічні умови.

Аннотація

Завалевская Е.В. Педагогические условия формирования профессионального самоосознания будущих специалистов высших технических учебных заведений. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К.Д.Ушинского». – Одесса, 2011.

В диссертации исследуется проблема педагогических условий формирования профессионального самоосознания будущих специалистов высших технических учебных заведений.

В результате теоретического анализа научной литературы установлено, что под профессиональным самоосознанием будущих специалистов высших учебных технических заведений понимается сложное интегративное профессионально-личностное образование, которое выражается в оценке себя как специалиста: комплексе представлений о себе, своих знаниях, умениях, навыках, нормах и моделях поведения при решении задач, согласно с идеалом и требованиями профессиональной деятельности. Структура профессионального самоосознания будущих специалистов высших технических учебных заведений предполагает наличие четырех компонентов: мотивационного, рефлексивного, содержательно-процессуального, регулятивно-личностного.

В процессе формирующего эксперимента доказано, что результативность формирования профессионального самоосознания будущих специалистов высших технических учебных заведений зависит от реализации педагогических условий: актуализация установки на профессиональную деятельность будущих инженеров в контексте формирования профессионального самоосознания; использование интерактивных методов обучения в

педагогическом процессе высших технических учебных заведений; самомониторинг для самосовершенствования профессионально-значимых качеств будущих специалистов.

Критериями диагностики профессионального самоосознания будущих специалистов высших технических учебных заведений выступили: побудительный с показателями: интерес к учебной деятельности, отношение к будущей профессиональной деятельности, стремление достижения успеха; рефлексивно-оценочный с показателями: профессиональная самоидентификация, устойчивая профессиональная рефлексивная позиция, самооценка; когнитивно-деятельностный с показателями: знания (методологические, профессиональные (теоретические, технологические), гуманитарные); умения (общетехнические, экспериментально-практические, организационно-экономические, технологические); навыки (умственные, двигательные, поведенческие, сенсорные); личностно-организационный с показателями: мобильность, коммуникабельность, основы корпоративной культуры. Согласно разработанным критериям были определены уровни сформированности профессионального самоосознания будущих специалистов высших технических учебных заведений: высокий, достаточный, средний, низкий с качественными характеристиками.

Экспериментальная модель формирования профессиональ-

ного самоосознания будущих специалистов высших технических учебных заведений состоит из четырех блоков: первый – субъектный подход, второй – структурные компоненты, третий – педагогические условия, четвертый – способы их реализации.

Реализация педагогического условия «актуализация установки на профессиональную деятельность будущих инженеров в контексте формирования профессионального самоосознания» осуществлялась с помощью спецкурса «Основы формирования профессионального самоосознания будущих инженеров». Задачами спецкурса было активизировать будущих специалистов на глубокое осознание значимости профессии инженера, представление себя в будущей профессиональной деятельности, создание позитивной профессиональной Я-концепции, стимулирование приобретенных знаний и владение комплексом умений, навыков, способствование установке на будущую профессиональную деятельность.

Педагогическое условие «использование интерактивных методов обучения в педагогическом процессе высших технических учебных заведений» реализовалось в рамках спецкурса и Международного студенческого клуба «Будущий инженер». Интерактивные методы способствовали сотрудничеству в обучении, студенты и преподаватели становились субъектами учебной деятельности, все участники процесса взаимодействовали друг с

другом, обменивались информацией, вместе решали проблемы, моделировали ситуации, оценивали действия коллег и собственное поведение.

Для реализации третьего педагогического условия «само-мониторинг самосовершенствования профессионально-значимых качеств будущих специалистов» было предложено студентам вести дневники самонаблюдения, портфолио, проводить сенситивный, асертивный тренинги и аутотренинг, что способствовало самоорганизации, самоанализу, саморазвитию будущего специалиста.

Полученные в процессе экспериментально-опытной работы результаты подтвердили эффективность предложенных педагогических условий формирования профессионального самоосознания будущих специалистов высших учебных технических заведений.

Ключевые слова: самоосознание, профессиональное самоосознание, будущие инженеры, высшие технические учебные заведения, педагогические условия.

Resume

Zavalevska O.V. Pedagogical conditions of professional self-awareness formation of the future specialists of higher educa-

tional technical establishments. – Manuscript.

Thesis for a candidate's degree in pedagogics, in speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – The state institution “South-Ukrainian National Pedagogical University named after K.D.Ushinsky”, Odessa, 2011.

This thesis is devoted to the pedagogical conditions of professional self-awareness formation of the future specialists of higher educational technical establishments.

The component structure of professional self-awareness formation of the future specialists of higher educational technical establishments (motivational, reflexive, content-procedural, regulatory-personal) has been defined in this thesis; the criteria (stimulating, reflexively-valuable, cognitively-active, personality-organizational) and levels (high, sufficient, satisfactory, low) of the above mentioned professional self-awareness of the future specialists of higher educational technical establishments have been characterized; the experimental model exercising the pedagogical conditions aimed at forming the future specialists of higher educational technical establishments has been worked out. The pedagogical conditions (actualization of the set in the future engineer's professional activity in the context of professional self-awareness formation; using the interactive methods of teaching in the pedagogical process of higher educational technical establishments; self-monitoring for self-perfection of

future specialists' professionally-significant qualifications) have been described. The methods of testing the levels of professional self-awareness formation of the future specialists of higher educational technical establishments have been developed and experimentally approved.

Key words: self-awareness, professional self-awareness, future engineers, higher educational technical establishments, pedagogical conditions.

